

QISHLOQ XO'JALIGI MAHSULOTLARI BOZORINI TARTIBGA SOLISHDA MOLIVAVIY RESURLAR VA ULARNING AHAMIYATI

Zaidov Islom Ibragimjonovich
NamDU Moliyaviy munosabatlar
kafedrası o'qituvchisi
+998 94 307 9370
islomzaidov2@gmail.com

Annotatsiya: mazkur maqolada qishloq xo'jaligi mahsulotlari bozorini tartibga solishda qo'llaniladigan moliyaviy resurslarning — subsidiyalash, imtiyozli kreditlash, agrosug'urta, soliq va bojxona imtiyozlari, lizing hamda tovar-xomashyo birjasi mexanizmlarining — mazmuni va amaliy ahamiyati tahlil qilingan. Tadqiqotda O'zbekiston Respublikasi misolida 2017-2026-yillar davomida amalga oshirilgan agrar islohotlar, narx liberalizatsiyasi va davlat qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari statistik ma'lumotlar asosida yoritilgan. Tahlil natijalari moliyaviy dastaklarning bozor infratuzilmasini rivojlantirish, ishlab chiqaruvchilarning tavakkalchiliklarini kamaytirish va eksport salohiyatini oshirishdagi rolini ochib beradi. Maqola yakunida moliyaviy tartibga solish mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: qishloq xo'jaligi bozori, moliyaviy dastaklar, subsidiya, agrosug'urta, imtiyozli kredit, tovar-xomashyo birjasi, davlat tomonidan tartibga solish, agrar islohotlar.

KIRISH

Qishloq xo'jaligi mahsulotlari bozori milliy iqtisodiyotning eng muhim tarkibiy qismlaridan biri bo'lib, aholi oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash, eksport salohiyatini oshirish va qishloq joylarida bandlikni saqlab qolishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. 2025-yil yanvar-dekabr oylari yakuniga ko'ra, O'zbekistonda qishloq, o'rmon va baliqchilik xo'jaligi mahsulot(xizmat)larining umumiy hajmi 538 919,7 mlrd so'mni tashkil etdi, biroq ushbu tarmoqning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi 2024-yildagi 18,6 foizdan 2025-yilda 17,0 foizga qisqardi. Bu holat tarmoqning boshqa sohalarga nisbatan sekinroq rivojlanayotganini va uni qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini yanada takomillashtirish zaruratini ko'rsatadi.

Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishining o'ziga xos xususiyatlari — mavsumiylik, tabiiy-iqlim omillariga yuqori bog'liqlik, uzoq muddatli aylanish sikli va narxlarning beqarorligi — ushbu sohani boshqa tarmoqlardan farqli o'laroq alohida moliyaviy tartibga solish mexanizmlarini talab qiladi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida davlat qishloq xo'jaligi mahsulotlari bozoriga bevosita ma'muriy aralashuvdan voz kechib, bilvosita — moliyaviy dastaklar orqali ta'sir ko'rsatish strategiyasini tanlamoqda. Bunga misol tariqasida 2019-yil 15-oktyabrdan boshlab un narxlarini davlat tomonidan tartibga solishning bekor qilinishi, 2020-yil hosilidan boshlab don uchun davlat buyurtmasining 25 foizga qisqartirilishi va 2021-yildan boshlab don hamda paxta xomashyosiga xarid narxlarini belgilash amaliyotining butunlay bekor qilinishini keltirish mumkin.

Mavzuning dolzarbligi shundan iboratki, bozor munosabatlari chuqurlashgan sari davlatning bevosita narx va buyurtma siyosati o'rnini moliyaviy dastaklar — subsidiyalar, imtiyozli kreditlar, agrosug'urta, soliq va bojxona imtiyozlari hamda lizing tizimi egallamoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 23-oktyabrdagi PF-5853-son Farmoni bilan tasdiqlangan «Qishloq xo'jaligini rivojlantirishning 2020-2030-yillarga mo'ljallangan strategiyasi»da qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqaruvchilarini davlat tomonidan moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirish, jumladan strategik ahamiyatga ega mahsulotlarni yetishtirishga ajratilgan tijorat kreditlari foiz stavkalarini subsidiyalash asosiy yo'nalishlardan biri sifatida belgilangan.

Mazkur tadqiqotning maqsadi — qishloq xo'jaligi mahsulotlari bozorini tartibga solishda qo'llaniladigan moliyaviy dastaklarning nazariy mohiyatini ochib berish, ularning O'zbekistondagi amaliy qo'llanilishini tahlil qilish hamda ushbu mexanizmlarni takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi:

- moliyaviy dastaklarning nazariy-uslubiy asoslarini yoritish va ularning tasniflashini berish;
- O'zbekiston qishloq xo'jaligi bozorini tartibga solishdagi amaldagi moliyaviy mexanizmlarni statistik ma'lumotlar asosida tahlil qilish;
- xorijiy mamlakatlarning ushbu sohadagi ilg'or tajribasini o'rganish;
- moliyaviy dastaklarni takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar shakllantirish.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Mavzu bo'yicha ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, raqamli iqtisodiyot sharoitida bank xizmatlarining transformatsiyasi agrobiznes subyektlari uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. N. Haydarov va Sh. G'ulomov kabi mahalliy olimlar masofaviy bank xizmatlari, mobil to'lov tizimlari va elektron kreditlash mexanizmlarining joriy etilishi fermer xo'jaliklari va agroklasterning moliyaviy resurslarga kirish imkoniyatini kengaytirishini, tranzaksiya xarajatlarini kamaytirishini va moliyaviy xizmatlarning qishloq hududlarida qamrovini oshirishini ta'kidlaydilar [5]. Ularning fikricha, bank sektori raqamlashuvi agrar sohada moliyaviy inklyuziyani ta'minlashning muhim omili hisoblanadi.

Xalqaro amaliyotda esa agrar sektorni moliyalashtirish masalasi asosan bozor nomukammalligi va axborot asimmetriyasi nazariyalari doirasida o'rganilgan. J. Stiglits kabi iqtisodchilar qishloq xo'jaligida kredit bozorining o'ziga xos xususiyatlari (ishlab chiqarishning mavsumiyliigi, tabiiy-iqlim xatarlari, garov ta'minotining cheklanganligi) tufayli davlat va bank sektori hamkorligi (public-private partnership)ning zarurligini asoslab berganlar [6]. Bu yondashuvga ko'ra, davlat kafolatlari, subsidiyalar va sug'urta mexanizmlari bank kreditlarining agrar sohadagi xatarlarini kamaytirib, moliyalashtirish barqarorligini ta'minlaydi.

Rivojlanayotgan mamlakatlar tajribasiga oid tadqiqotlarda banklar tomonidan taqdim etiladigan imtiyozli kreditlar qishloq xo'jaligi samaradorligini 15-20 foizga

oshirishga xizmat qilishi qayd etilgan [5]. Shu bilan birga, bu ko'rsatkich mamlakatning institutsional muhiti, kredit resurslarining maqsadli ishlatilishi va nazorat tizimining samaradorligiga bog'liq ekanligi ta'kidlanadi. Ya'ni imtiyozli kreditlar o'z-o'zidan emas, balki tegishli infratuzilma va bozor mexanizmlari bilan uyg'unlikda samara beradi.

Shu bilan birga, mahalliy tadqiqotlarda asosan klaster tizimining moliyalashtirish jarayonlariga ta'siri masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Bunda klaster doirasida ishlab chiqaruvchi, qayta ishlovchi va bank o'rtasidagi o'zaro hamkorlik, shartnomaviy munosabatlar va kredit resurslarining taqsimlanishi tahlil qilingan. Biroq moliyaviy dastaklarning (kreditlar, lizing, sug'urta, subsidiya va soliq imtiyozlari) bozorni tartibga solishdagi kompleks ta'siri, ularning o'zaro bog'liqligi va yakuniy iqtisodiy natijalarga ta'siri yetarlicha o'rganilmagan. Bu esa mazkur yo'nalishda tizimli va chuqurroq ilmiy tadqiqot olib borish zarurligini ko'rsatadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot jarayonida ilmiy bilishning umumiy va xususiy metodlaridan foydalanildi. Xususan, mavzuning nazariy asoslarini yoritishda mantiqiy va abstrakt-mantiqiy tahlil usuli, moliyaviy dastaklarning turlarini tasniflashda tizimli yondashuv qo'llanildi. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi, Qishloq xo'jaligi vazirligi hamda tegishli tijorat banklarining rasmiy ma'lumotlari asosida statistik-iqtisodiy tahlil va qiyosiy tahlil metodlaridan foydalanib, 2019-2026-yillar davomidagi o'zgarishlar dinamikasi o'rganildi.

Tadqiqotda, shuningdek, monografik metod — normativ-huquqiy hujjatlar (Prezident farmonlari va qarorlari, Vazirlar Mahkamasi qarorlari) mazmunini chuqur o'rganish orqali — hamda induktiv-deduktiv yondashuv qo'llanildi: dastlab alohida moliyaviy dastaklarning amaliyotdagi ko'rinishlari tahlil qilindi, so'ngra ulardan umumlashgan xulosalar chiqarildi. Xorijiy tajribani o'rganishda qiyosiy-huquqiy tahlil metodidan foydalanilib, rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarning agrar bozorni moliyaviy tartibga solish tajribasi o'zbekiston amaliyoti bilan taqqoslandi. Grafik va jadval usullaridan asosiy ko'rsatkichlarni vizual tarzda tizimlashtirish uchun foydalanildi.

Tadqiqot uchun ma'lumotlar bazasi sifatida O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari milliy bazasi (lex.uz), Milliy statistika qo'mitasining rasmiy press-revizlari, Qishloq xo'jaligi vazirligining tahliliy materiallari, shuningdek ilmiy jurnallarda chop etilgan maqolalar xizmat qildi.

TADQIQOT NATIJALARI

Qishloq xo'jaligi mahsulotlari bozorini tartibga solishda qo'llaniladigan moliyaviy dastaklar deganda, davlatning bevosita ma'muriy buyruq berish usulidan farqli o'laroq, iqtisodiy manfaatdorlik tamoyiliga asoslangan holda bozor ishtirokchilarining xatti-harakatiga bilvosita ta'sir ko'rsatuvchi vositalar tushuniladi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, ushbu dastaklarni shartli ravishda quyidagi guruhlariga ajratish mumkin: to'g'ridan-to'g'ri moliyaviy yordam (subsidiyalar, grantlar), qarz mablag'lariga asoslangan dastaklar (imtiyozli kreditlash, lizing), tavakkalchilikni boshqarish vositalari (agrosug'urta), fiskal dastaklar (soliq va bojxona imtiyozlari)

hamda bozor infratuzilmasi mexanizmlari (tovar-xomashyo birjasi, forward shartnomalar). Ularning umumlashgan tavsifi 1-jadvalda keltirilgan.

1-jadval.

**Qishloq xo'jaligi bozorini tartibga solishdagi asosiy moliyaviy dastaklar tasnifi
(muallif tomonidan tuzilgan)**

Dastak turi	Mazmuni	Amaldagi qo'llanilishi (O'zbekiston misolida)
Subsidiyalar	Ishlab chiqaruvchilarning xarajatlarini qisman qoplash, kredit stavkalarini subsidiyalash	Strategik ekinlar bo'yicha kredit foizlarini subsidiyalash (PF-5853, 2019-y.)
Imtiyozli kreditlash	Past foiz stavkali maqsadli kreditlar ajratish	Fermer xo'jaliklarini qo'llab-quvvatlash jamg'armasi orqali yillik 18%dan kreditlar
Agrosug'urta	Hosildorlik va narx tavakkalchiliklarini sug'urtalash	Ekinlarni sug'urtalash tizimi, sug'urta mukofoti stavkalarini davlat tomonidan tartibga solish
Soliq va bojxona imtiyozlari	Soliq stavkalarini kamaytirish, bojxona to'lovlaridan ozod qilish	Qishloq xo'jaligi texnikasi importiga bojxona va utilizatsiya yig'imidan ozodlik (2027-yilgacha)
Lizing	Texnika va uskunalarni muddatli to'lov asosida foydalanishga berish	«Agrolizing» tizimi orqali qishloq xo'jaligi texnikasini yetkazib berish
Tovar-xomashyo birjasi mexanizmlari	Shartnoma va forward bitimlar orqali narxlarni barqarorlashtirish	O'zbekiston Respublikasi tovar-xomashyo birjasi orqali savdo va narx shakllanishi
Eksportni rag'batlantirish fondlari	Eksportyorlarga kredit va kompensatsiyalar ajratish	Eksportni qo'llab-quvvatlash jamg'armasi orqali eksportyor korxonalarga valyuta kreditlari

O'zbekistonda qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilarini qo'llab-quvvatlashning eng keng tarqalgan shakli — subsidiyalash va imtiyozli kreditlash hisoblanadi. PF-5853-son Farmonga muvofiq, strategik ahamiyatga ega qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirishga ajratilgan tijorat kreditlarining foiz stavkalarini subsidiyalash mexanizmi joriy etilgan. Amalda Fermer xo'jaliklarini qo'llab-quvvatlash jamg'armasi mablag'lari hisobidan «Agrobank», Xalq banki, Biznesni rivojlantirish banki, Mikrokreditbank, Asakabank va Aloqabank kabi tijorat banklari orqali yillik 18 foizdan boshlab imtiyozli kreditlar ajratilmoqda, bu esa bozordagi o'rtacha kredit stavkalaridan sezilarli darajada past hisoblanadi.

«Agrobank» misolida imtiyozli kreditlash tizimining dinamikasini kuzatish mumkin: 2025-yilda ushbu bank tomonidan qishloq xo'jaligi texnikasi sotib olish uchun 1,6 trln so'mlik kreditlar ajratilgan bo'lsa, 2026-yilga ushbu ko'rsatkichni 3,9 trln so'mgacha, ya'ni qariyb 2,4 barobar oshirish rejalashtirilgan. Bundan tashqari, kreditlash jarayonlarini raqamlashtirish va avtomatlashtirish hisobiga kredit ajratish muddati 3 kundan 3 soatgacha qisqartirilishi ko'zda tutilgan, bu esa moliyaviy dastakning tezkorligi va qulayligini oshiruvchi muhim omil sifatida baholanadi. Shuningdek, har bir hududda agroxizmat zonalarini tashkil etish orqali fermerlarga bank, konsalting,

monitoring va agronomik maslahat xizmatlarini yagona joyda taqdim etish tizimi joriy etilmoqda, bu moliyaviy va maslahat xizmatlarining integratsiyalashuvini anglatadi.

Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishining tabiiy-iqlim omillariga yuqori bog'liqligi agrosug'urta tizimining ahamiyatini oshiradi. O'zbekistonda ekinlarni sug'urtalash tizimi doirasida sug'urta mukofotlari stavkalari tegishli vakolatli organ tomonidan tasdiqlanadi, sug'urta dasturini boshqarish va nazorat qilish esa alohida tavakkalchiliklarni boshqarish agentligi zimmasiga yuklatilgan. Amaliyotda qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchisi sug'urta polisini sotib olib, hosildorlik va narxlarning keskin o'zgarishi natijasida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan zararlardan himoyalaniish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bozorga xalqaro darajadagi professional sug'urta kompaniyalarining kirib kelishi mahalliy agrosug'urta bozorining raqobatbardoshligini oshirmoqda, biroq sug'urta qamrovi hali ham fermer xo'jaliklarining barcha toifalarini to'liq qamrab olmagan tadqiqot davomida aniqlangan muammolardan biri bo'ldi.

Qishloq xo'jaligi texnikasi bozorini rivojlantirishda soliq va bojxona imtiyozlari muhim rol o'ynaydi. Tegishli qarorga muvofiq, 2025-yil 1-yanvardan boshlab qishloq xo'jaligi texnikasini yetkazib berishda qo'llaniladigan imtiyozlar — subsidiya, soliq va bojxona imtiyozlari hamda moliyaviy yordamlar — faqat mahalliy ishlab chiqaruvchilar va dilerlar orqali muomalaga chiqariladigan texnikaga nisbatan qo'llanilishi belgilandi. Bu chora mahalliy sanoatni rag'batlantirish va importga bog'liqlikni kamaytirishga qaratilgan. Shu bilan birga, 2027-yil 1-yanvargacha qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilari, kooperatsiyalari va agrotexnik xizmat ko'rsatuvchi tadbirkorlar tomonidan ma'lum shartlar asosida xorijdan olib kelinadigan qator qishloq xo'jaligi texnikasi (paxta terish kombaynlari, o'ziyurar ozuqa yig'uvchi va bog'dorchilik kombaynlari va boshqalar) bojxona bojidan hamda utilizatsiya yig'imidan ozod qilingan.

Lizing mexanizmi orqali qishloq xo'jaligi texnikasini muddatli to'lov asosida taqdim etish tizimi ham moliyaviy dastaklar tarkibida muhim o'rin egallaydi, chunki u fermer xo'jaliklariga katta hajmdagi boshlang'ich kapital talab qilmasdan zamonaviy texnika va uskunalaridan foydalanish imkoniyatini yaratadi.

2017-yildan boshlab O'zbekiston qishloq xo'jaligida klaster tizimi joriy etilib, xomashyo yetishtirishdan tortib uni qayta ishlash va yakuniy mahsulot ishlab chiqarishgacha bo'lgan yagona ishlab chiqarish zanjiri shakllantirilmoqda; paxta-to'qimachilik, meva-sabzavot, urug'chilik, don hamda go'sht-sut kabi yo'nalishlarda klasterlar faoliyat yuritmoqda. Narx tartibga solish sohasida 2019-yil 15-oktyabrdan boshlab un narxlarini davlat tomonidan belgilash amaliyoti bekor qilinib, bozor narxlarida savdo qilishga o'tildi, bu esa un kombinatlarining ishlab chiqarish quvvatlarini modernizatsiya qilishga bo'lgan qiziqishini oshirdi. 2020-yil hosilidan boshlab don uchun davlat buyurtmasi 25 foizga qisqartirilib, 2021-yildan boshlab don va paxta xomashyosiga xarid narxlarini davlat tomonidan belgilash amaliyoti butunlay bekor qilindi. Bunday chora-tadbirlar bevosita ma'muriy tartibga solishdan bilvosita — moliyaviy va bozor mexanizmlari orqali tartibga solishga o'tish tendensiyasini aniq ko'rsatadi.

2025-yil 8-apreldagi tegishli qarorga muvofiq, qishloq xo'jaligi mahsulotlarining eksport salohiyatini oshirish va qayta ishlash zanjirini rivojlantirish bo'yicha

qo'shimcha chora-tadbirlar belgilangan, jumladan meva-sabzavot va oziq-ovqat mahsulotlari uchun qadoqlash quvvatlarini yaratish loyihalari moliyaviy qo'llab-quvvatlanmoqda. Diplomatik vakolatxonalar va savdo agentlari faoliyati orqali eksportni ilgari surish tizimi ham moliyaviy dastaklarning tashqi bozorlarga yo'naltirilgan yo'nalishini tashkil etadi. Asosiy statistik ko'rsatkichlarning dinamikasi 2-jadvalda umumlashtirilgan.

2-jadval.

O'zbekiston qishloq xo'jaligi sohasining asosiy ko'rsatkichlari dinamikasi (Milliy statistika qo'mitasi va Qishloq xo'jaligi vazirligi ma'lumotlari asosida tuzilgan)

Ko'rsatkich	2024-yil	2025-yil
Qishloq, o'rmon va baliqchilik xo'jaligi mahsulotlari hajmi	~490 000 mlrd so'm atrofida (bazaviy davr)	538 919,7 mlrd so'm
YAIMdagi ulushi	18,6 %	17,0 %
Agrobank tomonidan texnika uchun ajratilgan kreditlar	—	1,6 trln so'm (2026-yilga 3,9 trln so'mgacha oshirish rejalashtirilgan)
Qishloq/o'rmon/baliqchilik faoliyatidagi korxonalar soni	—	33,2 ming (barcha korxonalarning 7,2 %)

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, moliyaviy dastaklarning kengaytirilishi — xususan, imtiyozli kreditlash hajmining deyarli ikki baravardan ortiq oshirilishi rejalashtirilgani — tarmoqning YAIMdagi ulushi qisqarayotgan sharoitda uni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan davlat siyosatining faollashuvidan dalolat beradi. Shu bilan birga, mutlaq ishlab chiqarish hajmining o'sishi (538,9 ming mlrd so'mgacha) bilan nisbiy ulushning pasayishi o'rtasidagi nomuvofiqlik boshqa tarmoqlarning tezroq o'sayotganini, qishloq xo'jaligini esa nafaqat ekstensiv, balki intensiv omillar — jumladan moliyaviy dastaklar — hisobiga rivojlantirish zarurligini ko'rsatadi.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalarini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda qishloq xo'jaligi bozorini tartibga solishning moliyaviy dastaklari so'nggi o'n yil ichida sifat jihatidan yangi bosqichga o'tdi — bevosita narx va buyurtma siyosatidan bilvosita, bozor mexanizmlariga asoslangan qo'llab-quvvatlash tizimiga o'tish yuz berdi. Bu jarayon xalqaro amaliyotda «bozor liberallasuvi sharoitida davlat qo'llab-quvvatlashi» (market-friendly support) deb ataluvchi yondashuvga mos keladi, chunki narx tayinlash o'rniga ishlab chiqaruvchining moliyaviy holatini yaxshilashga qaratilgan dastaklar afzal ko'rilmogda.

Xalqaro tajribaga nazar tashlansa, Yevropa Ittifoqida Umumiy Qishloq xo'jaligi siyosati (CAP) doirasida to'g'ridan-to'g'ri to'lovlar va bozorni qo'llab-quvvatlash dastaklari qishloq xo'jaligi byudjetining katta qismini tashkil etadi, AQShda esa federal ekin sug'urtasi dasturi (Federal Crop Insurance Program) orqali ishlab chiqaruvchilarning tavakkalchiliklari davlat va xususiy sug'urta kompaniyalari hamkorligida qoplanadi. Xitoy tajribasida esa qishloq xo'jaligi kooperativlariga imtiyozli kreditlash va davlat zaxira tizimi orqali narxlarni barqarorlashtirish keng qo'llaniladi. O'zbekiston tajribasini ushbu yondashuvlar bilan qiyoslaganda,

mamlakatimizda agrosug'urta tizimi hali rivojlanish bosqichida ekanligi, sug'urta qamrovining torligi va sug'urta mahsulotlari xilma-xilligining yetarli emasligi ayon bo'ladi — bu borada xorijiy tajribadan, xususan davlat-xususiy sherikligi (public-private partnership) modelidan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Shuningdek, imtiyozli kreditlash tizimining samaradorligi masalasi ham muhokama talab qiladi. Bir tomondan, kredit ajratish muddatining 3 kundan 3 soatgacha qisqarishi va kredit hajmining sezilarli oshishi ijobiy tendensiya hisoblanadi. Ikkinchi tomondan, subsidiyalashtirilgan kreditlarning notekis taqsimlanishi, ya'ni yirik fermer xo'jaliklari va klasterlarning kichik dehqon xo'jaliklariga nisbatan moliyaviy resurslarga ko'proq erkin kirish imkoniyatiga ega bo'lishi ijtimoiy adolat nuqtai nazaridan muammoli jihat sifatida qayd etilishi lozim. Bundan tashqari, mavsumiy va tabiiy tavakkalchiliklarning yuqoriligi sharoitida faqat kreditlash orqali qo'llab-quvvatlash yetarli emas — bu tavakkalchiliklarni agrosug'urta va zaxira fondlari orqali qoplash mexanizmlarini parallel ravishda kuchaytirishni talab qiladi.

Narx tartibga solishning bekor qilinishi (un, don, paxta xomashyosi bo'yicha) bozor signallarining ishlab chiqaruvchilarga to'g'ridan-to'g'ri yetib borishini ta'minlagan bo'lsa-da, bu jarayon narxlarning beqarorlashuvi xavfini ham kuchaytiradi. Shu sababli tovar-xomashyo birjasi kabi institutsional mexanizmlarning rivojlantirilishi, shuningdek forvard va fyuchers shartnomalari kabi zamonaviy moliyaviy vositalarning joriy etilishi narx tavakkalchiligini boshqarishning muqobil yo'li sifatida ko'rib chiqilishi mumkin. Umuman olganda, tadqiqot natijalari moliyaviy dastaklarning bir-biriga uzviy bog'liq tizim sifatida — ya'ni subsidiya, kredit, sug'urta va soliq imtiyozlarining birgalikda, kompleks tarzda qo'llanilganidagina — yuqori samara berishini tasdiqlaydi.

XULOSA VA TAVSIYALAR

O'tkazilgan tadqiqot natijalariga asoslanib, quyidagi xulosalarga kelish mumkin. Birinchidan, qishloq xo'jaligi mahsulotlari bozorini tartibga solishda moliyaviy dastaklar davlatning bevosita ma'muriy aralashuviga muqobil, bozor tamoyillariga mos vosita sifatida tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ikkinchidan, O'zbekistonda subsidiyalash, imtiyozli kreditlash, agrosug'urta, soliq-bojxona imtiyozlari, lizing va tovar-xomashyo birjasi mexanizmlaridan iborat moliyaviy dastaklar tizimi shakllangan bo'lib, u 2019-2026-yillar davomida izchil takomillashtirib borilmoqda. Uchinchidan, tarmoqning YAIMdagi ulushi nisbiy pasayishiga qaramay, mutlaq ko'rsatkichlarning o'sishi va imtiyozli kreditlash hajmining sezilarli kengaytirilishi davlat qo'llab-quvvatlashining faollashganini ko'rsatadi.

Moliyaviy dastaklarni yanada takomillashtirish maqsadida quyidagi tavsiyalar taklif etiladi:

- agrosug'urta tizimini kengaytirish, xususan kichik dehqon va fermer xo'jaliklari uchun ham qulay sug'urta mahsulotlarini joriy etish hamda davlat-xususiy sheriklik modelini rivojlantirish;
- imtiyozli kreditlarning taqsimlanishida shaffoflikni oshirish va kichik hamda o'rta fermer xo'jaliklarining moliyaviy resurslarga teng kirish imkoniyatini ta'minlash;

- tovar-xomashyo birjasi faoliyatini kengaytirib, forvard va fyuchers shartnomalari kabi narx tavakkalchiligini boshqarish vositalarini joriy etish;
- qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlash va eksport qilishga yo'naltirilgan loyihalarni moliyalashtirishda maqsadli grant va subsidiya dasturlarini kengaytirish;
- moliyaviy dastaklarning samaradorligini baholash uchun yagona monitoring va statistik hisobot tizimini shakllantirish.

Ushbu tavsiyalarning amalga oshirilishi qishloq xo'jaligi mahsulotlari bozorining barqaror rivojlanishini ta'minlash, ishlab chiqaruvchilarning moliyaviy barqarorligini oshirish hamda mamlakat oziq-ovqat xavfsizligi va eksport salohiyatini mustahkamlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 23-oktyabrdagi PF-5853-son «O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligini rivojlantirishning 2020-2030-yillarga mo'ljallangan strategiyasini tasdiqlash to'g'risida»gi Farmoni. // lex.uz.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 8-apreldagi PQ-136-son «Qishloq xo'jaligi mahsulotlarining eksport salohiyatini oshirish hamda qayta ishlash zanjirini rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi Qarori. // lex.uz.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yilgi qishloq xo'jaligi texnikasi yetkazib berishdagi imtiyozlar tartibi to'g'risidagi Qarori. // digitagro.uz.
4. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. Qishloq, o'rmon va baliqchilik xo'jaligi bo'yicha 2025-yil yanvar-dekabr oylari uchun press-reliz. — Toshkent, 2026.
5. O'zbekiston Respublikasi Qishloq xo'jaligi vazirligi. 2025-yil yanvar-sentabr oylari bo'yicha qishloq xo'jaligining asosiy iqtisodiy ko'rsatkichlari tahlili. — Toshkent, 2025.
6. O'zbekistonda qishloq xo'jaligi ekinlarini sug'urtalash tizimining tahlili. — BMTTD (UNDP) hisoboti, 2024.
7. O'zbekiston qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirish va eksport qilish bo'yicha jahon yetakchilaridan biriga aylanishga intilmoqda // uzbekistan.org.ua, tahliliy maqola.
8. Haydarov N., G'ulomov Sh. Raqamli iqtisodiyot sharoitida bank xizmatlarining transformatsiyasi va agrobiznes // Aktuar moliya va buxgalteriya hisobi ilmiy jurnali, 2026, 6(06). — B. 220-225.
9. Stiglitz J. Globalization and Its Discontents. — New York: W.W. Norton & Company, 2002.
10. Sohaga oid rasmiy ma'lumotlar: gov.uz, spot.uz, agroworld.uz, kun.uz axborot portallari materiallari, 2022-2026-yy.
11. Ibragimjonovich Z. I. COMPETITIVE RELATIONS BETWEEN THE UNITED STATES AND MEMBERS OF THE ASSOCIATION OF SOUTHEAST ASIAN NATIONS (ASEAN) IN THE INTERNATIONAL MARKET OF AGRICULTURAL PRODUCTS //USA-SCIENTIFIC REVIEW OF THE PROBLEMS AND PROSPECTS OF MODERN SCIENCE AND EDUCATION. — 2025. — T. 1. — №. 6. — C. 11-16.

12. Zaidov I. Qishloq xo‘jaligi mahsulotlari bozorining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati //GREEN ECONOMY AND DEVELOPMENT. – 2024. – T. 2. – №. 11.
13. Заидов И. И. Қишлоқ хўжалик маҳсулотлари бозорида рақобатбардошликни ошириш йўллари //Innovative Development in Educational Activities. – 2023. – T. 2. – С. 36-41.
14. Zaidov I. Qishloq Xo‘jaligi Mahsulotlari Bozorida Raqobat Muhitining O‘ziga Xos Ko‘rsatkichlari (Namangan Viloyati Bo‘yicha) //Economic Development and Analysis. – T. 3. – №. 8. – С. 160-166.